

Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda
Mükemmellik Arayışı Dergisi (UENAMAD)
International Journal of the Pursuit of Excellence
Qualitative Research in Education (IJPEQE)

<http://www.uenamad.elayayincilik.com/>

Kasım Bey Zâkir'in Fabllarının Eğitcilik Boyutu Üzerine Bir İnceleme

Vafa SAVAŞKAN¹

Öz

Kasım Bey Zâkir; eserlerinde işlediği konuların gerçekliğe yakın, olayların inandırıcı olmasına önem vermiştir. Bu çalışmanın amacı, Kasım Bey Zâkir'in fabllarında yer alan eğitici öğelerin tespiti ve incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Zâkir'in fabllarının ("Aslan, Qurd ve Çaqqal", "Deve ve Eşşek", "Tülkü ve Qurd", "Hain yoldaşlar hakkında" ("İlan, Deve, Tıbağa"), "Tülkü ve Şir", "Sedaqetli dostlar hakkında" ("Tıbağa, Qarğa, Keseyen, Ahu") eğitcilik boyutu incelenmiş ve onun eserlerinin genç neslin ahlaki gelişimine nasıl katkıda bulunduğuna ışık tutulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonuçları, Kasım Bey Zâkir'in fabllarının oldukça zengin ve değerli eğitici unsurlar içerdiğini göstermektedir. Zâkir'in araştırma kapsamında incelenen fablları; adalet, zekâ, güç, dostluk, sadakat, empati ve deneyim gibi evrensel temalar üzerinden önemli dersler sunmaktadır. Araştırma verilerine doküman incelemesi deseni kullanılarak ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler içerik analiziyle incelenmiş ve sınıflandırılmıştır. Çalışma verilerini oluşturan fabl örnekleri, özgünlüğün bozulmaması adına aynen aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Edebiyat eğitimi, eğitici öğeler, Kasım Bey Zâkir'in fablları.

A Study on the Educational Dimension of Kasım Bey Zâkir's Fables

Abstract

Kasım Bey Zâkir prioritized realism and credibility in the subjects he addressed in his works. The aim of this study is to identify and examine the educational elements present in Kasım Bey Zâkir's fables. In pursuit of this objective, the educational dimension of Zâkir's fables ("The Lion, the Wolf, and the Jackal", "The Camel and the Donkey", "The Fox and the Wolf", "On Treacherous Companions" ("The Elephant, the Camel, the Tortoise"), "The Fox and the Lion", "On Honest Friends" ("The Tortoise, the Magpie, the Lynx, the Deer")) has been investigated, aiming to illuminate their contribution to the moral development of the younger generation. The research findings suggest that Kasım Bey Zâkir's fables contain rich and valuable educational elements. The fables examined in this research offer significant lessons through universal themes such as justice, intelligence, power, friendship, loyalty, empathy, and experience. The research data were obtained using the document review method. The data obtained were analyzed and classified through content analysis. The fable examples that constitute the study's data were presented verbatim to maintain their originality.

Keywords: Literary education, educational tools, Kasım Bey Zâkir's fables.

Makale Geçmişi
Makale Türü
Önerilen Atf

Geliş: 02.05.2024

Kabul: 10.06.2024

Yayın: 30.06.2024

Araştırma Makalesi

Savaşkan, V. (2024). Kasım Bey Zâkir'in Fabllarının Eğitim Boyutu Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda Mükemmellik Arayışı Dergisi (UENAMAD)*, 3(1), 75-98.

¹ Sorumlu yazar: Prof. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Artvin/Türkiye, vsavaskan@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3094-8084

Giriş

XIX. yüzyıldaki gelişmeler, Azerbaycan'daki hem sosyal hem siyasi yaşamda köklü değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle XIX. yüzyılın I. çeyreğinde Rusya'nın Azerbaycan'ı işgal etmesiyle başlayan Çarlık yönetim sistemi sonucunda birtakım sorunlar meydana gelmiştir. Bu sorunların başında Çarlık yönetimiyle ülkede kendini gösteren kanunsuzluklar, yolsuzluklar ve bir çeşit bürokrasi engelleri gelmektedir. Bu engeller neticesinde halkın yeni sisteme karşı öfkesi çoğalmış ve böylece birçok isyan olmuştur. Ülkede ortaya çıkan bu kargaşa Azerbaycan edebiyatında da farklı eğilimlere zemin hazırlamıştır. Azerbaycan'ın önemli edipleri, ülkenin içinde olduğu böyle bir ortamda halka düşüncelerini eserleriyle aktarmaya çaba göstermişlerdir. Bu bağlamda genç neslin ahlaki değer eğitiminde Kasım Bey Zâkir'in de önemli rolü olduğu söylenebilir.

Kasım Bey Zâkir'in Hayatı ve Maarifçi Görüşleri

Kasım Bey Zâkir, 1784 yılında Azerbaycan'ın Şuşa şehri Sarıcalı köyünde doğmuştur. Babası Ali Bey, Karabağ Hanlığının kurucusu Penah Han'ın kardeşi Kazım Bey Cavanşir'in oğludur. O, Karabağ'da meşhur olan Cavanşirler neslinden olduğundan bazen Cavanşir ünvanını da kullanmıştır. Kasım Bey Zâkir'in asıl adı Kasım'dır. Şiirlerinde Zâkir mahlasını kullanmıştır. İlk eğitimini mollahanede alan Zâkir, Arapça ve Farsça öğrenmiş; bildiği bu diller sayesinde Firdevsi, Nizami, Sadi, Hafız gibi büyük sanatçıların eserlerini okuyabilmiştir.

Karabağ'da meydana gelen siyasi ve askeri vakalar Kasım Bey Zâkir'in gençlik dönemine tesadüf etmektedir. Şairin gençlik hayatını etkileyen ve bakış açısının gelişmesine katkı sağlayan bu olaylar akabinde Karabağ Hanlığı Rusya'nın yönetimine geçtikten sonra Kasım Bey Zâkir, Çarlık ordusunun Kafkas Müslümanları gönüllü süvari birliğine; 1806-1813, 1826-1828 yıllarındaki Rusya-İran savaşlarına katılmıştır. O, Abbas Mirza'nın liderlik ettiği İran ordusuna karşı savaşan askeri birliğe dahil olmuş ve bu savaşlarda cesaretiyle ön plana çıktığı için gümüş madalyayla ödüllendirilmiştir.

Kasım Bey Zâkir, 1930 yılında gönüllü polis ekiplerine katılarak onlarla Balaken'e gitmiş ve Car'da ortaya çıkan isyanın yatıştırılması için büyük çaba göstermiştir. O, bu anılarını Baba Bey Şakir'e gönderdiği "Car Mukaddimesi" adlı manzum mektubunda yazmıştır. Gençliğini at belinde çeşitli savaşlara katılarak geçiren Kasım Bey Zâkir 1830'lu yılların sonlarında kendini tarımla uğraşmaya adanmıştır. Yazları Şuşa'da, diğer zamanlarda ise Hurşudbanu Natevan'ın babası Mehdikulu Han'ın kendisine hediye ettiği Hindiristan köyünde hayatını sürdürmüştür. Kasım Bey Zâkir, toplam 20 haneden oluşan bu köyün köylüleri ile beraber çalışır, onlarla sofraya oturmaktan yüksünmezmiş.

Kasım Bey Zâkir; dönemin sanatçıları içinde saygıyla anılan biri olarak Mirza Fetheli Ahundzade, İsmail Bey Gutkaşınlı, Baba Bey Şakir, Hurşutbanu Natevan gibi aydınlarla sürekli mektuplaşmıştır. Aynı zamanda Zâkir'in dönemin önemli isimlerinden olan İliko Orbeliani ve Bakü valisi General Mihail Kolyubakin ile yakın temasta olduğu da bilinmektedir. Bütün bunlara rağmen Zâkir'i sevmeyenler, kıskananlar da çok olmuştur. Bunlardan Cefergulu Han Neva, Şuşa kadısı Mirza Ebulkasım, yerel Çar hâkimi Konstantin Tarhan Mouravov onun eleştirilerine maruz kaldıklarından Zâkir'i devlet nezdinde itibardan düşürüp hapse attırmak için bahaneler aramış, fırsat kollamışlardır. Sonunda Konstantin Tarhan Mouravov, Zâkir'i kardeşinin kaçak oğlu Behbud Bey Cavanşir'i evinde saklamakla suçlayarak takibe aldırılmıştır. Akabinde Behbud Bey'in erkek kardeşi Rüstem Bey de gece işten eve dönerken kaçak olduğu bahanesiyle yakalanır ve tutuklanarak idam edilir. Behbud Bey'i de Orlov soyadlı bir Rus askerini soyduğu bahanesiyle yakalamışlar. 1849 yılının Ekim ayında Konstantin Mouravov büyük bir atlı grupta Zâkir'in yaşadığı Hindiristan köyüne saldırı düzenlemiştir. Zâkir bu grubun kardeşinin oğlu Behbud Bey'i aramak için geldiğini sandığından oğlu Necefkuulu Bey'le, kardeşi oğlu İskender Bey'i bu grubu karşılamak için göndermiştir. Fakat Tarhan Mouravov onları Behbud Bey'i saklamakla suçlayarak Şuşa Kalesi'ndeki hapishaneye attirmiştir. Aynı gün Zâkir, ailesi ve yakın akrabaları da Şuşa hapishanesine artırılmıştır. Bununla da yetinmeyen Tarhan Mouravov Hindiristan köyünü atlılarıyla yağmalattırılmıştır. Zâkir hapishanedeyken birkaç kez üst mercilere mektup yazarak tutuklanmasının yasal olmadığını bildirirse de hiçbir karşılık alamamıştır. Şair bir yıla yakın Şuşa hapishanesinde kaldıktan sonra yargılanmadan Bakü'ye sürgün edilmiştir. Bakü'ye geldikten sonra da Zâkir, devlet kurumlarında çalışan arkadaşlarına mektup yazarak kanunsuz

yere tutuklandığını bildirmiştir. Arkadaşlarının yardımıyla hapisten çıkan ve hayatının son yıllarını maddi sıkıntılar içerisinde geçiren Kasım Bey Zâkir, Karabağ'a geri döndüğünde Rus Çarlığı ona emekli aylığı bağlamış ama o, bu maaşı alamadan 1857 yılında Şuşa'da vefat etmiş ve Mirza Hasan mezarlığına defnedilmiştir.

Azerbaycan gerçekçi edebî akımın önemli temsilcilerinden biri olan Kasım Bey Zâkir, kendine has satirik üslupla akıcı bir dille ahlaki-didaktik eserler yazmıştır (Gerayzade, 2018). XIX yüzyılın I. çeyreğinde maarifçilik hareketinin gelişimine kalemiyle destek veren Zâkir, toplumdaki çirkinlikleri eleştirmiş, halkın eğitilmesi için mücadeleler vermiştir.

Zâkir, çağdaşları Ababskulu Ağa Bakıhanov, İsmail Bey Gutgaşını ve Mirze Fetheli Ahundzade gibi halkı eğitim konusunda yönlendirmek için satirik şiirin en güçlü edebî tür olduğuna inanmıştır. Bu sebeple halkı cehalete sürükleyenleri sürekli yermiştir. Kaleme aldığı eserlerde Azerbaycan yaşamının birçok özelliğini gözler önüne seren Zâkir, aynı zamanda manzum mektup, manzum hikâye ve fabllar da yazmıştır (URL 1)

XIX. yüzyılın birinci çeyreğinde genç neslin eğitim-öğretiminde, manevi-ahlaki değerlerin gelişmesinde Kasım Bey Zâkir'in eserleri önemli yer tutmuştur. Bu bağlamda onun manzum hikâyeleri ve fablları ön plana çıkmaktadır. Zâkir'in manzum hikâyeleri konularına göre şöyle tasnif edilebilir:

1. Dönemin ahlaki-manevi değerlerini yansıtan, farklı mezhep sahiplerinin ahlaki değerlerine aykırı olan amellerin ifşasını yansıtan manzum hikâyeler,
2. Sevgi, aile hayatı, kadın hürriyeti konularında kaleme alınmış manzum hikâyeler (Esgerli, 2009).

Nizami, Hakâni, Fuzuli gibi Azerbaycan klasikleri manzum hikâyelerinin büyük bir kısmını dönemin taleplerine uygun olarak yazmışlardır. Bu klasiklerin eserlerinde yer alan bazı özelliklere Kasım Bey Zâkir de kendi manzum hikâyelerinde yer vermiştir.

Kasım Bey Zâkir, eserlerinde işlediği konuların gerçekliğe yakın, olayların inandırıcı olmasına önem vermiştir. Zâkir'in değindiği konuların başında manevi-ahlaki meseleler gelmektedir. Sanatçı eserlerinde genç neslin ahlaki açıdan gelişiminin ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmış ve bu anlamda gençleri eğitmeyi görev edinmiştir. Bu anlamlı gayesini Zâkir'in fabllarında daha açık bir şekilde görmek mümkündür. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı olan Kasım Bey Zâkir'in fabllarının eğitici öğeler açısından incelenmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

Yöntem

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın modeli, araştırma verileri, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler sunulmaktadır.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalar (Yıldırım ve Şimşek, 2011) olduğu için bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırma Verileri

Araştırmanın örneklemini Kasım Bey Zâkir'in fablları ("Aslan, Qurd ve Çaqqal"², "Deve ve Eşek"³, "Tülkü ve Qurd"⁴, "Hain yoldaşlar hakkında"⁵ ("İlan, Deve, Tısbaga"), "Tülkü ve Şir"⁶),

² Aslan, Kurt ve Çakal

³ Deve ve Eşek

⁴ Tilki ve Kurt

⁵ Hain Arkadaşlar Hakkında

⁶ Tilki ve Kaplan

“Sedaqetli dostlar haqqında”⁷ (“Tısbağa, Qarğa, Keseyen, Ahu”) oluşturmaktadır. İncelenen bu fabllar aşağıda sunulmuştur:

Aslan, Qurd ve Çaqqal

Görmüşem nüsxede bir türfe misal,
Eyyami-sabiqde bir qurd, bir çaqqal,

Şiri-jeyan ile tutmuşdu ülfet,
Yediler, içdiler bir neçe müddet.

Teqdiri-qezadan üç gün, üç gece,
Ov keçmedi ele, oldusa nece.

Aqibet tapdılar sebahe yavuş
Bir qoyun, bir quzu, bir de bir toyuq.

Qalib olmuş idi şire işteha,
Qurda dedi:-“Bölgü senindi, durma,

Teqsim eyle, olaq yemeye meşğul”.
Anlamayıb fikrin kürki-biüsul,

Dedi:-“Ey server, cenabi-bari,
Öz elile göyde bölüb bulari.

Qoyun senin, quzu benim, çaqqale
Gönderib toyuğu xaliq nevale”.

Gelmedi bu sözler şirin xoşuna,
Bir tapança saldı qurdun başına.

İki gözü ol biçare feqirin,
Çıxıb yere düşdü zerbinden şirin.

Ondan sonra üzün tutub çeqqale
Dedi:-“Oldu bölgü sene hevale.

Qismet eyle, melum olsun emelin,
Eşitmişem vardır bölgüde elin”.

Çaqqal zerbi-desti-şiri görmüşdü,
Annamışdı karı, reyin bilmişdi.

Dedi:-“Ata-baba bölgü bizimdi,
Sen gedib naehle buyurdun indi.

Eyle qismet edim qenimeti men,
Ta ruzi-qiyamet deyesen ehsen!

O ki qoyun padşahın naharı,
Quzunu saxlarıq axşam iftarı.

⁷ Sadakatli Dostlar Hakkında

Toyuq da sabahın qelyanaltına,
Elbette ki, xaliq yetirir yene”.

Şir dedi:–“Aferin sene ey pürfen,
Bu bölgünü kimden öyrenibsen sen?”

Dedi:–“Men bilmezdim binadan, başdan,
Öyrendim o gözü çıxan qardaşdan”.

Böyük eger deye gündüze gece,
De ki, göyde ulduz seyrişir nece!

Gündüz hesab etse eger geceni,
Söyle ki, yandırır afitab meni...

Neinki cenabi-hacıqulu tek,
Xanın bostanının novbarı gelcek,

Üzleyib yaxşısın eve göndere,
Çarıqın çürüyün tehvile vere.

Çubuğa saldıra feqir reyeti,
Özü yeyib-içib süre vehdeti.

Bu ne alış veriş, bu ne ticaret?
Bu ne haramxorluq, bu ne ziyaret?

Ele iş baş verir yoğun qurşaqdan,
Heq bilir ki, çıxmaz nadan uşaqdan.

Satıbdır gulluhüm dini dünyaye,
Bu ehli-Şişeden penah xudaye (Zâkir, 2005).

Deve ve Eşşek

Karvanda bir deve, bir de bir eşşek,
Yorğun düşmüşdüler benim yabım tek.

Sahibleri çulun, alğın soydu,
Apara bilmeyib, yol üste qoydu.

Basefa yer idi, elefzar idi,
Türfe-türfe nebatatı var idi.

Yediler, içdiler bir neçe müddet,
Apardılar lezzet, sürdüler vehdet.

Xilas olub renci-beni ademden,
Zülmi-peyder-peyden, cövri sitemden,

Ol qeder kökeldi her iki heyvan,
Guya ki, her biri kuhi-Bağrıqan.

Sağrısında, yelpiyinde et qat-qat,
Dönüben qaşına bilmezdi heyhat.

Bir gün eşşek dedi: - Ey deve qardaş,
İstersen savaşma, istersen savaş,

Xatirime düşüb ahengi-taze,
Xahişim var qalxım şuri-şahnaze,

Havayi-zövq ile bir neçe efrad,
Oxuyum sövt ile, herçi bade-bad.

Deve dedi: - Bu ne sözdür, ay ehmeq,
Müsemma imişsen ismine, elheqq.

Güclen qurtarmışiq rencü teebden,
Növi-beşer eylediği qezebden.

Ötüb-keçen eger eşide sesin,
OI qeder yük çatar, kesiler sesin.

Emanet, emanet, keç bu sevdaden,
Bihude fikirden, ebes binaden...

Eylemeyib pendi-deveni qebul,
Qulağın şekleyib xeri-biüsul,

Bir nov anqırmaq qoydu ki, bara,
Sesi düşdü sehralara, dağlara.

İttifaq yol ile keçirdi karvan,
Eşidib çarvadar dağıldı her yan.

O kolu, bu kolu basıb tapdılar,
Sevine-sevine minib çapdılar.

Her birine bir ağır yük çatdılar,
Bizleye-bizleye köçe qatdılar... (Zâkir, 2005)

Tülkü ve Qurd

Bir rubehi-gühensale gedirdi,
Qismet üçün seyri-alem edirdi.

Obadan kenara gördü, ittifaq,
Atıblar sehraye bir dünbeyi-çaq.

Diqqet ile baxıb, teleni seçdi,
Yavuğa düşmeyib, uzaqdan keçdi.

Gezer iken oldu bir qurda düçar,
Dedi: "filan yerde yaxşı töme var".

Bıçareni çeke-çeke getirdi,
Bir azca qalmışdı quyruğu gördü.

Dedi: "teeccübem, sen bele şeye
Duçar oldun, özün yemedin niye?"

Dedi: "boynumda var qeza orucum,
Tutmuşam ki, saqıt ola borcum."

Soxuldu quyruğu yerden götüre,
Neçe gündü naharsızdı, ötüre;

Çırtlayıb, payine tele oldu bend,
O yana, bu yana tullandı herçend,

Ne qeder güc vurdu, götürmedi el,
Kesilib elacı, qaldı meettel.

Tülkünün eline düşdü gireve,
Quyruğu yeyirdi çox seve-seve.

Dedi: "sen deyirdin orucam, bayaq,
Nedir yeyirsen indi bu sayaq?"

Dedi: "oruc idim, amma bu axşam
Teze ayı görüb, etmişem bayram."

Hiylesine o pürfenin inandı,
— Bes benim bayramım, — dedi, — haçandı?

— Senin de bayramın sahibi-tele
Gelendedir, — dedi, — telesme hele.

Her kimsede ola eqlü fehmü huş,
Bu meseli eylemesin feramuş:

Evvel gerek suyu yoxlasın möhkem,
Boylayandan sonra soyunsun adem.

Neinki etmeyib fikir, endişe,
Sala canavar tek özünü işe.

Hem özünün payın, hem onun payın
Tülkü yeye biderd-ser, arxayın. (Zâkir, 2005)

Tülkü ve Şir

Eyyami-sabiqden edim hekayet,
Musteme olanlar aparsın lezzet.

Çin behrinde bir cezire var idi,
Ziyade basefa elefzar idi.

Ten ederdı ol behiştı-berine,
Yox idi alemde ona qerine.

Tutmuşdu heşerat şol mülki veten,
Turfe caneverler salmışdı mesken.

Teqdiri-qezadan bir şir, ittifaq,
Gözel serzemini eyledi yataq.

Sair heyvanata teng oldu meaş,
İçlerine düşdü aşübü perxaş.

Günde üçün, dördün qovub tutardı,
Yeyib, gelib öz yerinde yatardı

Yığılıb bir yere oldu ferahem
Cezirede ne var ise bişü kem.

Binayi-meşveret etdiler ağaz,
Axırda tutdular bu sözü mümtaz:

"Bizde yox onunla qüdreti-cedel,
Ya gerekdir çekek bu vetenden el,

Ya qoyaq onunla binayi-saziş,
Dolanıb arxayın, edek güzariş.

Perişan olmasın, barı sağımız,
Yüyürmekden saf eridi yağımız".

Çox keçdi arada delil, delail,
Küllühüm bu emre oldular qail.

Tülküye dediler: "ey yarı-pürfen!
Bu teklifi bizden qebul eyle sen.

Çünkü onlar ile başdan, binadan
Birevli kimisiz ata-babadan.

Düşende eylerler size meslehet,
Xahi aşikara, xahi de xelvet.

Dur bu gün varid ol hüzuri-şire,
Rehmin gelsin binevaye, feqire.

De ki, ey serhengi-küllü-dirrende!
İnsafü mürüvvet yoxdurmu sende?

Güzarın düşübdür bizim vetene,
Cannisariq heme, heq bilir, sene.

Var xelfeye teellüqü Bağdadın,
Neçin yamanlığa çekilsin adın?

Sülhü silah ile düzele bir kar,
Bu qehrü ğezebin ne sureti var?

Kimdir senden ede müzayiçe can,
Keç bu merheleden, aman, el'aman!

Ne layıqdır senin kimi servere,
Bais ola bele nahaq işlere;

Yol kese dembedem heramiler tek,
Vura, tuta, yıxa müxlisin görçek.

Şah istese olsun reiyyet abad,
Gerek aralıqda bir qerardad.

Sen ağa, biz sene bendeyi-ferman,
Zilli-himayetde qoy gezek her yan.

Dehyeki-divane nedir sözüümüz,
Bu yolları yaxşı billik özümüz.

İtaet etmese malike memluk,
Olmaz aralıqda teriği-süluk.

Günde bir çarpa eylerik irsal,
Yeyersen, yatarsan bicürmü vebal".

Göftü şeno ta ki, yetdi payane,
Görek tülkü ne getirdi behane!

Dedi: "esirgemem bir qaşiq qanı,
Veli laf uranlar gen günde, hanı?

Xırsi-qeviheykel, xuki-pürğürur,
Gürği-şikarefken, çeqqali-meğrur.

Yaxşı günde menem-menem deyenler,
Ovu göyde alıb, göyde yeyenler.

Seyd eden zamanda salmazlar yada,
Demezler bir parça verek ona da.

Yaman günde tamam durub kenara,
İster bir fenn ile özün qurtara.

Meni qetlgahe eylerler revan,
Men rubahi-aciz, o şiri-ceyan.

Eger bir pembeçe vura serime, .
Xürdü xemir olub dollam derime.

Dinende deyirsiz ehli-tedbirik,
Meseldir: güclüye ne dözer çürük.

Gönderin laeql merdi-hünerver,
Yetirsin erziniz, getirsin xeber".

Yerbeyer dediler: "ey tülkü qardaş,
Bu sözü söylemez ecamir, ovbaş.

Küllühüm aleml tuta qiylü qal,
Heç adette yoxdur elçiye zeval.

El namusu ele düşer, ezizim,
Yaman yere yetib işimiz bizim.

Doğrudur, gen günde biz laf urarıq,
Gerden çekib, yal qabardıb durarıq;

Hanı bizde şöyle adabü edeb,
Teqirati-melih lefzi-müntexeb;

Böyük hüzurunda deyek, danışaq,
Küreye düşmeyen olmaz yumuşaq

Bir ağaca çekilmeye ta törpü,
Ne der olur, ne dervaze, ne körpü.

O ki, sensen - her elmde mahirsən,
Fehmü ferasetde xelqe zahirsən.

Yüz kari-müşküle ger qoyasan el,
Göz yumub açınca seyin eyler hell.

Xidmetinde eylemişik teğafül,
Efv eyle cürmümüz, ey piri-aqıl!

Hörmetin lazımdır bizlere, emma
Axtarma keçeni, "meza ma meza".

Eger ki, olmasa senden bir çare,
Gerekdir vetenden olaq avare".

Söylediler efzun, dediler bihedd,
Tülkü eylemeyib iltiması redd,

Yola düşüb getdi badi-serser tek,
Tebessüm eyledi şir onu görcek.

Çün özü bu emre minnetkar idi,
Baş tutdu, derzaman meyli var idi.

Qayıdıb yetirdi xelqe beşaret:
İnden bele dexi gezin ferağət.

Bes ki, hasil oldu bu müddealer,
Eylediler şahe xeyrü dualer.

Her firqeden günde bir ferbeh davar
Gönderdiler, hem şam ola, hem nahar.

Bu hal ile dolandılar bir muddet,
Ta inki tülküye yetişdi növbet

İlk axşamdan çavuş eyledi izhar
Kim: "resed sizindir, olun xeberdar.

Gönderin geceden bir rübahi-çağ,
Mebada ki, emir ola bidamağ".

Var idi bir qürfen kedxudaleri,
Çox yola salmışdı bele işleri.

Eshabü eqranın yığıb semtine,
Dedi: "bu keyfiyyet ar gelir mene;

Bizim hiylemizden çerxi-kecreftar
Gece-gündüz daim ölüm arzular.

Vehmü herasından afitabü mah
Çekir üzlerine perdeyi-siyah.

Eksimizi görse suda divü ded,
İlim-ilim iter ta ruzi-ebed.

Yarım saat eger bizi görse ac,
Özün kola soxar qırqovul, turac.

Her mekrde ola ictihadımız,
İndi ara yerde ite adımız.

Heq bilir, deyilem men ziyanlıqdan,
Ölüm yeydir bele zindeganlıqdan;

Ebes-ebes gele bir şiri-hepend,
Dövleti-qedime yetire gezend.

Bu emrin olmasa bizde çaresi,
Sağalmaz ölünce bilin yaresi".

Dediler ki, ey serxeyli-eqreba,
Xaliq edib seni bize kedxuda.

Olmasaydı sende fehmü feraset,
Bir melceü meva tapardıq, elbet.

İxtiyar senindi, silah senindi,
Ne ise, tedbirin işe sal indi.

Kedxuda üstüne karı yıxdılar,
Sözlerin danışıb, tez dızıxdılar.

Sübheden yatmayıb qoca kedxuda,
Besteri-fikrde çevrindi ol, ta

Seher oldu, ay gizlendi, gün doğdu,
Ol qeder atının cilovun boğdu,

Keçdi şirin naharının zamanı,
Kesildi açından tabü tevanı.

Aheste-aheste üftanü xiyzan
Yetişib hüzura çekdi elaman.

Dedi: "ey serveri-küllü cezure,
Rehmin gelsin binevaye, fequire.

Bir ölkenin olmaz iki serdarı,
Lazımdır ki, sen çekesen bu arı;

Getirirdim size bir fehbeh şıkar,
Erzi-rehde oldum bir şire düçar.

Bunca dedim, tömesidir emirin,
Heddi nedir olsun her yeten şirin?

Pendü nesihete olmayıb qail,
Gönderdi bir neçe föhşü latalil.

Zor ile şıkarı elimden aldı,
Özüme de bir yol pempeçe saldı.

Koldan-kola qaçıb gelmişem naçar,
Mundan sonra dexi ixtiyarın var".

Bir terefdan aclıq, bir yandan söyüş,
Şir özün itirib, getdi eqlü huş.

Halü tebietden çıxdı bir babet,
Sözün axırına vermeyib fūrset,

Yola düşüb dedi: "dayanma, zinhar,
O yer ki, görübsen, meni tez apar!"

Sabiqen görmüşdü bir çahi-pürab,
Fil düşse olurdu medümü nayab.

Çeke-çeke getdi quyu semtine,
Dübare başladı tezerrö yene.

Dedi: "yaxınlaşıb şirin mekanı,
Mende yoxdur dexi getmek imkanı.

Meger ki, alasan püşti-serine,
Gören demde tullayasan girine,

Edesen onunla cenki-sultanı,
Men olam nüsretin medihexanı".

Ehmeq ol pürfeni alıb dalına,
Her kimin eqli var xoşa halına!

Quyu kenarına ta kim, yetişdi,
Nezeri özünün eksine düşdi.

Eyle sandı şiri-peykardır bu,
Sıçradı üstüne bivehmü qayğu.

Tülkü özün atmış idi kenare,
Qerqi-fena oldu der-dem biçare

Hiyle ile xelqi eyledi azad,
Qayıtdı menzile xürremü dilşad.

Çoxdur yolu bu meselin dünyade,
Men özüm görmüşem hedden ziyade.

Biri o kim, her kes xelqe zülm eder,
Aqibet edl ile fenaye geder.

Biri o kim, hakimani-bitedbir
Çahi-intiqama gerq olur çün şir.

Biri o kim, bimeslehet, biendiş
Bu dari-dünyade düzelmez heç iş.

Biri o kim, sanma düşmeni heqir,
Eyler seni axır belaye esir.

Xetadır dolanmaq, xülase-kelam,
Xetm oldu hekayet, baqi vesselam! (Zâkir, 2005)

Hain Yoldaşlar Haqqında (İlan, Deve ve Tısbağa)

Bir deve, bir ilan, bir de tısbağa
Yoldaş olmuşdular mundan sabıqa.

Xaneyek müttefiq, yekdil, yekcehet,
Yox idi arada bir sirri-xelvet.

İkisinin ekli rig ide torpaq,
Devenin tömesi giyahü yarpaq

Gezerken tapdılar bir girde çörek,
Dediler: aparıb menzilde yeyek.

Nehayet, bunların kini var idi,
Muzi idi çünki hiyleger idi.

Bir-birine dedi: ""bize ne lazım
Kim, bele axmağa olaq mülazim

Hemi yerden yeyir, hemi hevaden,
Yalvarıb bir çörek alağ xudaden.

Aparıb onunla üç yere bölek,
Aldarıq, qalar özmüze eppek".

Muziler qoydular binayi-möhkem,
Deveye dediler: "Ey yarü hemdem.

Heqqi bu kim, üç gündü binaharıq,
Görürsen ne güne olmuşuq arıq.

Tapdığımız hemin bir girde nandı,
Ger üç yere bölek, haman hamandı.

Meseldir: bir paydan bir kişi doyar,
Ger bölüne--ikisin de ac qoyar.

Yaxşı odur--bunu yesin birimiz,
Dost-düşmene faş olmasın sirmimiz,

Olsun şol yeyenin tabü tevanı,
Ara yerde naheq çıxmasın canı.

Elbette yetirir qasimül-erzaq,
Qoymaz bizi acu susuz qırılaq".

Dedi: "Ne deseniz benim sözüm yox,
Heqq bilir ki, özge payda gözüm yox.

Püşk atsanız eger, raziyek püşke,
Qoy düşsün düşecek her kime kişiğe".

Dediler: "Ne lazım püşk alağ ele,
Şükr olsun xudaye, münsifik hele.

Her kes öz yaşını eylesin izhar,
Gördük birimizin artıq sinni var--

Cahıllar el çeksın binevaden,
Nesibin istesın bari-xudaden.

Şol qocaya olsun ta inki qüvvet,
Belke yol bacara bir neçe müddet".

Deve qaldı labüd laelac, naçar,
Dedi: "Özüz bilin, ixtiyarız var".

İlan tısbağaya dedi: "Ey refiq,
Evvel de, senindir hem yol, hem teriq".

Dedi: "Daş başıma, küller gözüme,
Baver eden olsa benim sözüme.

Ol xalığı-yekta heyyü-lemyezel
İcadi-ademe qoyan veqt el,

On-on beş yaşında hazır idim men,
Bir eceb mekanda tutmuşdum veten.

Gördüm ki, Ademe can verdi allah,
Men dedim qurtardım, indi bismillah!"

Heqdi, dil-dodağın çeynedi üstür,
Saribani-qeza dedi ki, diş dur!

Ondan sonra növbət yetdi ilane,
Getirdi sinnini şerhü beyane.

Dedi: "Ey biçare, uşaq imişsen,
Bes neçün olubsan ha böyle gühen?"

Ol zaman ki, heyyü qadiri-muxtar
İstedi ki, yer-göy ola berqerar.

Adem harda idi, hevva kim idi?
Melaiki-erşi-ela kim idi?

Bir xalığın özü, bir men var idim,
İndi bele görme, bir minar idim.

Müruri-zemanın evi yıxılsın.
Menim kimi xanimanı dağılsın.

İndi mari-çube hemtasiyem men.
Heq bilir ki, mütleq tanımaz gören".

Deve zahir edib bir nimxende,
Dedi: "Öz yaşımı deyerem men de".

Götürüb ağzına yerden çöreyi,
Başladı aheste ter göyşemeyi.

Dedi: "Ey medeni-hedyanü kezaf!
Bu söz ile deve uşaq imiş saf".

Lazımdır şol yerde bu növ misal,
Nesihet eylesin xelqe ehli-hal.

Özünden böyüye etse xeyanet,
Ac qalır, etmesin elbet, sed elbet.

Bir adam ki, qoya hiyle binası,
Aqibet özüne deyer xetası.

Yoldaş yoldaş ile xedeng nisbet,
Düz gerek ta ruzi-heşrü qiyamet.

Eger eyri ola deruni, çün yay,
Kirişi qırılıb axır olur zay.

Müşküldü nezm etmek her bele nesri,
Efv eylesin arif ger olsa kesri. (Zâkir, 2005)

Sedaqetli Dostlar Haqqında (Tısbağa, Qarğa, Keseyen, Ahu)

Bir tısbağa, bir keseyen, bir qarğa
Yoldaş olmuş idi bundan sabıqa.

Pakize mekanda tutuban veten,
Asibi-dehrden asude, eymen.

Övqat keçirirdi yazü, yayü, qış,
Eyşü nuşe meşğul idi biteşviş.

Bir ahu şol yere eyleyib güzar,
Üç iken hemdemü hemrah oldu çar.

Seherden dağılıb here bir yana,
Günorta zamamı gelib mekana,

Başından keçeni eylerdi söhbet;
Bu hal ile dolandılar bir müddet.

İttifaqen, bir gün gelmeyib ahu,
Aldı yoldaşların canını qayğu.

Qarğaya dediler- odur, aç perü bal,
Getir biçareden bize bir ehval.,

Şayed ki, feqiri, xudanegerde,
Dame salmış ola seyyad bir yerde».

Bimeksü teveqqef ovce qalxıb zağ,
Dolanıb her teref ederken soraq,

Gördü ki, heyvanı seyyadi-birehm,
Üqubeti-heqden eylemeyib vehm,

Tutub, el-ayağın bağlayıb möhkem,
Atıb güne qarşı, özü gedib hem.

Dami-tezvirini qurubdu gene,
Şayed özge şıkar sala çengine,

Ahuyi-pabende verib teselli,
Qanadı on ise, eyleyib elli.

Gelib hemrehlere getirdi xeber,
Bir pare nalevü şiyven etdiler.

Tekellüme gelib dedi keseyen:
"Onun encamını yaxşı billem men.

Meni qanadının üstüne götür,
O yer ki, ahunu görübsen, yetir.

Be-hövli-qüvveyi-xaliqi-zülmen,
Bir lehzedede bendin pare qıllam men",

Bu tedbiri heme eyleyib pesend,
Oldular, filcümle, dilşadü xersend.

Keseyeni qarğa alıb dalına,
Olan gücün verib perü balına,

Bir zaman yetirdi ahuya muşi,
Qalmamışdı sebrü qeraru huşi.

Zerbi-denden ile kesib kemendin,
Bir endek qalmışdı def ede bendin

Gördüler tısbağa üftanü xiyzan,
Özünü yetirdi şol yere ıalan.

Zebani-teerrüz etdiler diraz,
Söylediler: "bu ne işdi, anlamaz?"

Ne fikr ile geldin buraya, görek,
Senden bize olacaqdı ne kömek?

Meger ki, kelende seyyadi-pürfem
Biz qaçaq, qalasan aralıqda sen

O da bize ola elahedde dağ,
Gerekti dübare calaq el-ayağ".

Dedi; "ey yarani-ba-istiqaemet,
Ayini-dostluqda deyil mürüvvet —

Aşınanın biri geze asude,
Şol birisi qala damen-qayğuda.

Girem ki, mesrefim yoxdur bir kare,
Nece dura billem sizden kenare?

Tanrı o yoldaşa eylesin qezeb!
Kim, dari-dünyada ola xüdtelab!

Üç hemrehi-sadiq tek olsun azad,
Menimki sehldir, herçi bada-bad!»

Gövtkunu bunlar etmemiş tamam
Gördüler ki, gelir merdi-bedençam,

Hemrehi-carümden el çekib naçar,
Ahu, siçan, qarğa etdiler ferar.

Seyyad gelib ol meqame yetişdi
Kim, ahunu nabend edib getmişdi.

Baxıb her terefe etdi nezare,
Görmedi, be-ğeyr ez rismani-pare.

Bir de bir tısbağa zaru serkerden,
Yaşınmaq qesdile dolanır her yan.

Bes ki, çox yüyürüb eniş-yoxuşa,
Ov tapmayıb eli çıxmışdı boşa.

Tısbağanı labüd torbaya saldı,
Ağzını bağlayıb dalına aldı.

Yornuq köpek kimi ovçu aheste
Yol başladı, ixtiyarı küseste.

Qarğa dövr eyleyib ovci-hevade,
Baxardı emeli-ibni-Ziyade.

Getirdi hemrehi-ferare xeber,
Hali binevaden olub mustehzer,

Muşı-sahibi-huş tapıb bir tedbir,
Dedi: "durmaq veqti deyil, ey nexcir!

Sen eyle mekr ile payımı axsaq,
Seyyadın önunde dolan bir seyaq,

Fikr eylesin asan tutacaq seni,
Xeyali-xam ile atıb kiseni,

O olsun şıkarın tutmağa meşğul,
Men ollam torbanı yırtmağa meşğul.

Ol zaman ki, qarğa eyledi seda,
Bil ki, tısbağanı etmişem reha.

Sebr eyle bir qeder ta ki, biz qaçaq,
Sen de sıçrayıb gel yine qarışaq".

Bu mekr ile oldu du mehbus azad,
Qayıdıb geldiler mesrurü dilşad.

Bu meselin vardır ona nisbeti:
Bir kesin bir kese ola ülfeti,

Gerek zar olanda, o da zar ola,
Hemişe dostundan xeberdar ola.

Neinki dost qala dami-belade,
O geze arxaym deştü sehrade.

Hem dexi heqaret gözile, zinhar,
Baxıb bir ademe eyleme inkâr.

Her meşeye güman aparma boşdur,
Xudbinlik kişiye ne kari-xoşdur.

Yazıbdır Sediye-şirinkelam,
Emlehüş-şüera, arifi-eyyam;

"Her bişe güman meber ki, exalist,
Şayed ki, pelenk xüfte başed". (Zâkir, 2005)

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerine Kasım Bey Zâkir'in "Seçilmiş Eserleri" isimli eserden ve Zâkir'le ilgili bilgiler içeren internet sayfalarından ulaşılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizine göre incelenmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlemek ve yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Sönmez ve Alacapınar'a (2011) göre ise içerik analizi; verilerin içeriğinin irdelendiği, verilerin sınıflara ayrıldığı, veriler arasındaki ilişki ve bağıntıların gösterilmesi için matrislerin hazırlandığı ve elde edilen sınıflamaların sayısal verilere dönüştürülebildiği bir analiz şeklidir.

Bulgular ve Yorum

Kasım Bey Zâkir, fabllarında sözlü halk edebiyatının zengin kaynaklarından kendine özgü bir üslupla faydalanmıştır. O, fabllarını yazarken öncelikli olarak sözlü halk edebiyatında yaygın olan eserlerden ve "Kelile ve Dimne"den faydalanmıştır. Bunların yanı sıra şairin Nizami, Celalettin Rumi ve Fuzuli'nin eserlerine de başvurduğu görülmektedir. Bu bölümde Kasım Bey Zâkir'in farklı konuları içeren "Aslan, Qurd ve Çaqqal"; "Deve ve Eşşek"; "Tülkü ve Qurd"; "Hain Yoldaşlar Haqqında" veya "İlan, Deve, Tısbağa"; "Tülkü ve Şir"; "Sedaqetli Dostlar Haqqında" veya "Tısbağa, Qarğa, Keseyen, Ahu" başlıklı altı fabllardaki eğitici öğelerle ilgili bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Fabllarında haksızlıklara eleştirel bakış açısıyla yaklaşan Zâkir, emekçi halkın çıkarını gözetmiş ve asırlar boyunca sürdürdüğü gelenek-göreneklerini savunmuştur. Onun fabllarında genellikle sosyal adaletsizliğe, bürokrasiye keskin eleştirel yaklaşım görülmektedir. Bunun yanı sıra şair, "Tısbağa, Qarğa, Keseyen ve Ahu"; "Tülkü ve Şir", "Qurd, Çaqqal ve Şir" gibi fabllarında emekçi halka karşı olan sempatisini ifade etmekten kaçınmamıştır.

Zâkir'in fabllarının eğitici öğeler açısından önemli ahlaki dersler ve sosyal eleştiriler içerdiği görülmektedir. Kasım Bey Zâkir'in araştırma kapsamında incelenen "Aslan, Qurd ve Çaqqal" fabllarında saptanan eğitici öğeler şöyledir:

Adalet ve Adaletsizlik

Fablların temelinde, adaletli paylaşım ve haksızlık teması işlenmiştir. Kurt, paylaşım adil yaklaşmayınca cezalandırılır; ancak çakal, durumu kavrayıp adil bir bölüşüm yapar ve ödüllendirilir. Bu, adaletin önemini ve adil olmanın gerekliliğini vurgular.

Güç ve Gücsüzlük

Güçlü olan aslanın, zayıf olan kurt ve çakal üzerindeki etkisi gösterilir. Aslan, gücünü adaletsiz davranan kurda karşı kullanırken adil davranan çakalı ödüllendirir. Bu, gücün doğru kullanımı

hakkında ders verir. Ayrıca güç sahiplerinin adaletli davranmasının toplumda huzur ve düzen sağlayacağını ima eder.

Bilgelik ve Deneyim

Çakal, kurdun başına gelenlerden ders çıkararak bilgece bir tavır sergiler ve doğru bir paylaşım yapar. Bu, deneyimlerden ders almanın ve bilgelikle hareket etmenin önemini vurgular. Fablın sonlarına doğru çakalın kurdun başına gelenlerden öğrendiğini belirtmesi, deneyim ve gözlemlerle öğrenmenin önemini ortaya koyar.

Toplumsal Eleştiri

Fablın son bölümleri, toplumsal eleştiriler içermektedir. Zenginlerin yoksullara karşı adaletsiz ve haksız tutumları eleştirilir. Bu, sosyal adaletin önemine dikkat çeker. Toplumda güç ve servet sahibi kişilerin, fakirleri sömürmesi ve bu durumun yanlışlığı vurgulanır. Bu, toplumsal eşitsizliği eleştiren ve adalet çağrısı yapan bir mesaj taşır.

Ders Çıkarma

Çakalın, kurdun başına gelenlerden ders çıkararak aslanın hoşuna gidecek bir paylaşım yapması, öğrenmenin önemini ortaya koyar. Bu, bireylerin çevrelerindeki olaylardan ders alarak doğru davranışlar geliştirmesi gerektiği anlamını taşır.

Kasım Bey Zâkirin araştırma kapsamında incelenen "Deve ve Eşek" adlı fablında tespit edilen eğitici öğeler şu şekilde yorumlanabilir:

Empati ve Adalet

Fabl, hayvanlar aracılığıyla insanlara empati kurmayı ve adalet duygusunu pekiştirmeyi hedefler. Deve ve eşek, sahiplerinin onlara haksızlık etmesine rağmen, sonunda özgürlüklerine kavuşurlar. Bu durum, okuyucuya her canlının hak ettiği saygı ve özgürlüğe sahip olması gerektiğini öğretir.

Maddi Değerlerin Önemi

Fabl, sahiplerinin çıkarları uğruna deve ve eşek gibi hayvanların nasıl sömürüldüğünü gösterir. Bu, okuyucuya maddi değerlerin insanların ve diğer canlıların yaşamlarını nasıl etkilediğini anlatarak daha fazla mal varlığına sahip olmanın gerçek mutluluğu getirmediği fikrini vurgular.

Özgürlük ve İsyan

Deve ve eşeğin sahiplerine karşı isyanı, özgürlük arayışını simgeler. Bu, okuyucuya özgürlük ve adalet için mücadele etmenin önemini öğretir. İsyanın sonucunda deve ve eşek, özgürlüklerine kavuşurlar, bu da okuyucuya adaletin sonunda kazanacağına dair umut verir.

Vicdan ve İyi Niyet

Fablada vicdanın önemi vurgulanmaktadır. Eşek, deveyi savaşmaktan vazgeçirerek insanlık ve hoşgörüyü temsil eder. Bu, okuyucuya iyi niyetin ve yardımlaşmanın gücünü hatırlatır.

Doğaya Saygı

Fabl, doğanın insanlar için vazgeçilmez bir değer olduğunu vurgular. Deve ve eşek, doğada özgürce yaşamak isterler ve bu, insanların doğaya saygı duyması gerektiğini öğretir.

Araştırma kapsamında incelenen "Tülkü ve Qurd" fablı, zekâ ve aldatma üzerine eğitici öğeler içermektedir. Fabl, analiz edildiğinde şu temel dersler ve mesajlar öne çıkmaktadır:

Zekâ ve Kurnazlık

İncelenen fablda tilki, zekâsını ve kurnazlığını kullanarak kurdu tuzağa düşürür. Tilkinin kurulan tuzağı fark edip ona yaklaşmaması ve kurdu tuzağa çekmesi, kurnazlığın ve stratejik düşünmenin önemini göstermektedir. Bu, bireylerin zeki ve dikkatli olmalarının onları tehlikelerden koruyabileceğini anlatır.

Temkinli Olma

Tilki, tuzağı fark ettikten sonra dikkatli davranır ve tuzağa yaklaşmaz. Bu, herhangi bir tehlikeli durumu fark edip ona karşı önlem almanın önemini vurgular. Aynı şekilde kurdun dikkatsizliği ve aceleci davranışı onun tuzağa düşmesine neden olur. Bu, aceleci davranmamak ve her zaman dikkatli olmak gerektiğini öğretir.

Güven ve Şüphencilik

Kurdu tuzağa çeken tilki, ona yalan söyleyerek güvenini kazanır ve bu güveni suistimal eder. Bu, her zaman başkalarına körü körüne güvenmemenin ve şüpheli olmanın önemini vurgular. Bu fabl, insanları her durumu dikkatle değerlendirmeye ve başkalarının niyetlerini sorgulamaya teşvik eder.

Hilekârlığın Sonuçları

Tilkinin hilekârlığı sonunda kendisine fayda sağlar; ancak bu, uzun vadede güvenilmez biri olarak tanınmasına neden olabilir. Bu, hilekârlığın kısa vadede kazanç sağlasa bile uzun vadede güven kaybına yol açabileceği mesajını verir.

Deneyim ve Öğrenme

Tilki, önceki deneyimlerinden ders çıkararak tuzağa düşmez ama kurdu aynı tuzağa çekerek onun deneyimsizliğinden yararlanır. Bu, deneyimlerin ve geçmişten ders almanın önemini vurgular. Kurdun tilkinin kurnazlığını fark edememesi, öğrenmenin ve deneyimlerin önemini bir kez daha gösterir.

Kasım Bey Zâkir'in araştırma kapsamında incelenen diğer fabl "Tülkü ve Şir"dir. Fabl; zekâ, hile, liderlik ve adalet gibi konularda eğitici öğeler içermektedir. Bu fablda tespit edilen eğitici yönler ve verilen mesajlar aşağıdaki gibidir:

Zekâ ve Hile

Tilkinin kurnazlığı, bu fablın ana temasını oluşturur. Tilki, zekâsını kullanarak kaplanı kandırır ve onu tuzağa düşürür. Bu, zekâ ve hilenin bazen fiziksel güçten daha etkili olabileceğini gösterir. Fablda hilekârlığın hem olumlu hem de olumsuz yönleri vurgulanır. Tilki, zekâsıyla kaplanın üstesinden gelir; ancak bu, hilekârlığın kısa vadeli kazançlar sağlayabileceğini ama uzun vadede güven kaybına neden olabileceğini de ima eder.

Adalet ve Liderlik

Kaplanın adaletli olmayan ve zalim bir yönetici olarak tasvir edilmesi, liderlerin adil olmalarının önemini vurgular. Onun adaletsiz davranışları, sonunda onu tuzağa düşüren bir hata yapmasına neden olur. Bu, güç sahibi kişilerin adaletli olmaları ve yönetimlerinde merhamet göstermeleri gerektiğini öğretir. Zalimlik ve adaletsizlik, sonunda liderin kendi sonunu getirebilir.

Dayanışma

Diğer hayvanların bir araya gelerek kaplanın zalimliğine karşı çözüm aramaları, iş birliği ve dayanışmanın önemini vurgular. Birlikte hareket etmek, bireylerin tek başlarına başa çıkamayacakları sorunları çözmelerine yardımcı olabilir. Toplumun sorunları çözmek için ortak akılla hareket etmesi gerektiğini ve birlikte çalışmanın gücünü gösterir.

Fırsatları Değerlendirme

Tilkinin kaplanın zayıf anını ve dikkatsizliğini fırsata çevirerek onu tuzağa düşürmesi, fırsatları doğru zamanda ve doğru şekilde değerlendirmenin önemini öğretir. Fırsatları iyi değerlendirenler, zayıf pozisyonlardan bile kazançlı çıkabilirler. Bireylerin çevrelerini ve olayları dikkatlice analiz etmeleri ve fırsatları kaçırmamaları gerektiği mesajını verir.

Düşmanını Küçümsememe

Kaplanın tilkiyi küçümseyip onun zekâsını hafife alması, kendi sonunu hazırlar. Bu, düşmanını küçümsememenin ve her zaman temkinli olmanın önemini vurgular. Bireylerin, karşısındaki kişileri hafife almamaları gerektiğini ve her zaman dikkatli olmaları gerektiğini öğretir.

Araştırmada incelenen "Hain Yoldaşlar Haqqında" fablı üç karakterin-deve, yılan ve kaplumbağa - aralarındaki ilişkiler üzerinden insan doğasını, dostluğu, ihaneti ve bencilliği işlemektedir. Fabldaki eğitici öğeler açısından şu noktalar görülmektedir:

Güven ve İhanet

Fabldaki üç karakter, insanların farklı davranış ve tutumlarını temsil eder. Deve, doğrudan ve dürüst bir karakterdir. Yılan, kendini insanların dışında gören, başkalarına yüksekte bakan bir karakterdir. Kaplumbağa ise kurnaz ve kendi çıkarlarını düşünen bir karakterdir. Deve ile kaplumbağa arasında başlangıçta bir dostluk ilişkisi vardır. Ancak çıkarlarını düşünen kaplumbağa, deveye ihanet eder ve onu aç bırakır. Bu, insan ilişkilerindeki güvenin önemini ve ihanetin sonuçlarını anlatır.

Bencillik ve Adaletsizlik

Kaplumbağanın davranışları adil olmayan ve bencilce bir tavidir. Kendi çıkarlarını düşünerek deveye acımasızca davranır. Fablda bunun gibi bencil davranışların sonunda adaletsizlikler ve haksızlıkların doğabileceği vurgulanır.

Nasihat ve Öğüt

Fablin sonunda, yılanın deve ile kaplumbağa arasındaki olayı anlatmasıyla birlikte bir ders çıkarılır. Yılan, insanlara nasihat eder ve kendi tecrübelerinden yola çıkarak dostluk ilişkilerinde dürüstlüğü ve adil davranmanın önemini vurgular. Bu unsurlar; fablin okuyucularına insan doğası, dostluk, ihanet ve adalet gibi evrensel konular üzerine düşünme fırsatı sunar.

"Sedaqetli Dostlar Haqqında (Tısbağa, Qarğa, Keseyen, Ahu)" adlı fablda kaplumbağa, karga, keseyen ve ahu adlı dört karakter arasındaki ilişki üzerinden dostluğun, sadakatin önemi; ihanetin kötülüğü işlenmektedir. Fabldaki dört karakter, farklı kişilik özelliklerini ve değerleri temsil eder. Kaplumbağa, sadakatli ve dürüst; karga, kurnaz ve hilekâr; keseyen, yardımsever ve cömert; ahu ise masum ve saf bir karakterdir. Fablda saptanan eğitici öğeler ise şöyle yorumlanabilir:

Dostluk ve Sadakat

Kaplumbağa, karga ve keseyen arasında bir dostluk ve dayanışma örneği vardır. Bu dostlukları güçlü kılan şey, birbirlerine karşı olan sadakat ve destekleridir.

İhanet ve Hainlik

Ahu karakteri, diğerlerinin dostluğunu kötü niyetle kullanarak onlara ihanet eder. Bu, insan ilişkilerindeki güvenin ve sadakatin önemini vurgular.

Öğütler ve Dersler

Fablin sonunda, keseyen karakterinin dostlarını kurtarmak için gösterdiği fedakârlıklık ve cesaret övgüye değerlidir. Bu, okuyuculara dostluğun ve sadakatin değerini hatırlatır ve insanın zor zamanlarda bile dürüst ve yardımsever olması gerektiğini öğretir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularından yola çıkarak Kasım Bey Zâkir'in fabllarının eğiticilik boyutuna yönelik tespit edilen sonuçlar şöyle yorumlanabilir:

"Aslan, Qurd ve Çaqqal" fablı; adalet, güç kullanımı, bilgelik, deneyimden ders alma ve toplumsal adalet gibi önemli temaları işleyerek okuyuculara derin ahlaki ve sosyal mesajlar vermektedir. Fabl, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde adaletin ve doğru davranışların önemini vurgulayan eğitici öğeler içermektedir. Bu açılarından özellikle genç okuyucular ve öğrenciler için değerli dersler sunar. "Deve ve Eşek" fablında tespit edilen eğitici öğeler; okuyuculara insanlık, adalet,

empati ve doğaya saygı gibi önemli değerleri öğretirken, aynı zamanda maddi değerlerin özgürlük ve mutluluk getirmediğini vurgular.

"Tülkü ve Qurd" fablı; zekâ, dikkat, temkinli olma, güven ve şüphecilik gibi konularda önemli dersler verir. Fabl, okuyuculara başkalarının niyetlerini sorgulamanın ve her durumda dikkatli olmanın önemini öğretir. Aynı zamanda zekânın ve stratejik düşünmenin, tehlikelerden korunmada ve hayatta başarılı olmada ne kadar kritik olduğunu vurgulamaktadır. "Tülkü ve Şir" fablının zekâ, hile, adalet, liderlik ve kolektif hareket gibi konularda önemli dersler içerdiği anlaşılmaktadır. Fabl, okuyuculara adaletli olmanın, fırsatları değerlendirmenin, birlik içinde hareket etmenin ve düşmanlarını küçümsememenin önemini öğretir. Bu açılardan, fabl hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli mesajlar vererek okuyucuları düşündürmeyi ve onlara dersler çıkarmayı amaçlar.

"Hain Yoldaşlar Haqqında" fablında tespit edilen bu eğitici öğeler; okuyuculara dostluk, sadakat, ihanet ve fedakârlık gibi evrensel konular üzerine düşünme fırsatı sunar. "Sedaqetli Yoldaşlar Haqqında" fablında tespit edilen eğitici öğeler; okuyucuya dostluk, sadakat, dürüstlük, dayanışma ve iyi niyet gibi önemli değerleri öğretirken, birlikte hareket etmenin gücünü ve insan ilişkilerindeki önemini vurgular.

Bu çalışma, Kasım Bey Zâkir'in fabllarının eğitici boyutunu incelemekte ve onun eserlerinin genç neslin ahlaki gelişimine nasıl katkı bulunduğunu araştırmaktadır. Araştırma sonuçları, Kasım Bey Zâkir'in fabllarının oldukça zengin ve değerli eğitici unsurlar içerdiğini göstermektedir. Zâkir'in fablları; adalet, zekâ, güç, dostluk, sadakat, empati ve deneyim gibi evrensel temalar üzerinden önemli dersler sunmaktadır. Bu kapsamda Zâkir'in fabllarının daha derinlemesine incelenmesine yönelik şu öneriler sunulabilir:

Zâkir'in fablları, benzer konuları işleyen diğer yazarların eserleriyle daha ayrıntılı karşılaştırılabilir. Bu, Zâkir'in özgünlüğünü ve fabllarının eğitici yönünü daha belirgin hale getirebilir. Zâkir'in fabllarının, eğitim materyali olarak okullarda nasıl kullanılabilirliği; bu fablların sınıf içi etkinliklerde veya değerler eğitimi programlarına nasıl entegre edilebileceğini araştırılabilir. Bu kapsamda fablların öğretim materyali olarak kullanımını desteklemek için görsel ve multimedya kaynakları kullanılabilir. Animasyonlar, resimler veya video anlatımlar, fablların daha etkili bir şekilde öğrenilmesini sağlayabilir.

Fablların modern eğitim perspektifinden nasıl değerlendirilebileceği ele alınabilir. Örneğin, günümüz eğitim programlarına uygun olarak fablların hangi yönlerinin vurgulanması gerektiği ve bu eserlerin öğrencilerin ahlaki gelişimlerine nasıl katkı sağlayabileceği araştırılabilir. Zâkir'in fabllarında kullandığı dil ve anlatım teknikleri detaylandırılarak, bu tekniklerin eğitici etkisi araştırılabilir. Özellikle çocuk edebiyatında dilin nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın eğitici değerini vurgulamak faydalı olabilir. Zâkir'in fabllarının, farklı yaş gruplarındaki okuyucular üzerindeki etkilerini inceleyen bir çalışma yapılabilir. Bu, fablların çocuklar ve gençler üzerindeki ahlaki ve sosyal etkilerini ölçmeye yönelik anketler veya gözlemlerle desteklenebilir. Fablların yazıldığı dönemin kültürel ve tarihsel bağlamı daha detaylı ele alınarak Zâkir'in eserlerinin o dönemdeki toplumsal sorunlara nasıl yanıt verdiğini ve bu eserlerin günümüzdeki önemi araştırılabilir. Azerbaycan'daki edebiyat ders kitapları incelendiğinde Kasım Bey Zâkir'in fabllarına yeterince yer verilmediği görülmektedir. Bu bağlamda Zâkir'in fabllarının çocuk edebiyatı ürünü olarak okullarda tercih edilmesi ve okutulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Esgerli, F. (2009). *Azerbaycan uşaq edebiyatının merheleli inkişafı*. ADPU.
- Gerayzade, E. (2018). *Yeni Azerbaycan edebiyatı. (XIX. yüzyıl ve XX. Yüzyılın evvelleri)*. Sonçağ.
- Gulusoy, İ. (2019). *XIX. y.y. Azerbaycan şairi Kasım Bey Zâkir'in "Vilayetin Mağuşluğu Hakkında" satiresi üzerine*. Filoloji Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler. Gece Kitaplığı.
- Muhtaroglu, V. (1993). *Kasım Bey Zâkir. Başlangıcından Günümüze Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Azerbaycan Türk Edebiyatı*. C. 3. KB Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2013). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı.
- Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Zakir, K. (2005). *Seçilmiş eserleri*. Avrasiya Press.

URL 1: https://www.medeniyyet.az/page/news/1175/Qasim-bey-Zâkirin-maarifci_dunyagorusu.html
Eriřim: 10.05.2024

Etik Beyan ve Etik Kurul Onayı

Bu araştırmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.
Bu araştırmada etik kurul iznine gerek bulunmamaktadır.

Yazarların İşbirliği Oranı

Çalışmanın %100'ü tek yazar olan sorumlu yazar tarafından yürütülmüştür.